

УДК 338.432:332.12

О. М. Бурлака,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ІНДИКАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ

O. Burlaka,
Postgraduate student of the Vinnytsya national agrarian university

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AGRICULTURAL SECTOR IN REGION BASED ON THE INDICATIVE PLANNING

У даній статті проведено теоретико-методологічне дослідження сутності поняття "економічна стійкість аграрної галузі" та запропоновано власне тлумачення даного поняття. Визначено проблеми управління стійкістю аграрної галузі регіону. Розроблено структурну схему процесів планування в структурі системи підтримки прийняття рішень аграрної економічної системи. Розглянуто та удосконалено етапи розробки індикативного плану розвитку аграрної галузі регіону.

In this article make the theoretical and methodological studies essence of the concept of "economic stability of the agricultural sector" and offered its own interpretation of this concept. The problems of management stability of the agricultural sector in the region. A block diagram of the structure of the planning decision support system for agricultural economic system. Considered and improved stages of indicative development plan for the agricultural sector in the region.

*Ключові слова: стійкий розвиток, аграрна галузь, регіон, індикативне планування.
Key words: stability development, agricultural sector, region, indicative planning.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Спрямованість і стійкість тенденції економічного розвитку аграрної галузі визначаються сформованими як в суспільстві в цілому, так і в даному регіоні інституційними умовами та сукупністю управляючих впливів. Структурний аспект регіональної аграрної системи проявляється у взаємозв'язку та взаємодії її компонентів. Порушення стійких взаємозв'язків елементів може привести до кризових явищ у розвитку, як самої галузі, так і економіки загалом. Втрата окремих функцій аграрної економічної системи (АЕС) може призвести до втрати окремих елементів єдиної композиції системи. Забезпечення координації та субор-

динації функцій по вертикалі і горизонталі призводить до їх інтеграції та підвищенню ефективності реалізації. Інтегративний аспект регіональної аграрної економічної системи виявляється в саморегульованості, ефективному управлінні.

Стійкість розвитку аграрної галузі регіону, на нашу думку, слід розглядати в динаміці, оскільки час — важлива характеристика цілісної системи [1]. Треба враховувати, що минуле, будучи відчуженим від системи, впливає на неї, бо воно теж походить з минулого. Майбутнє ще не належить системі, проте впливає на її розвиток, формує її. Такий підхід дозволить визначити стійкість як здатність системи перебу-

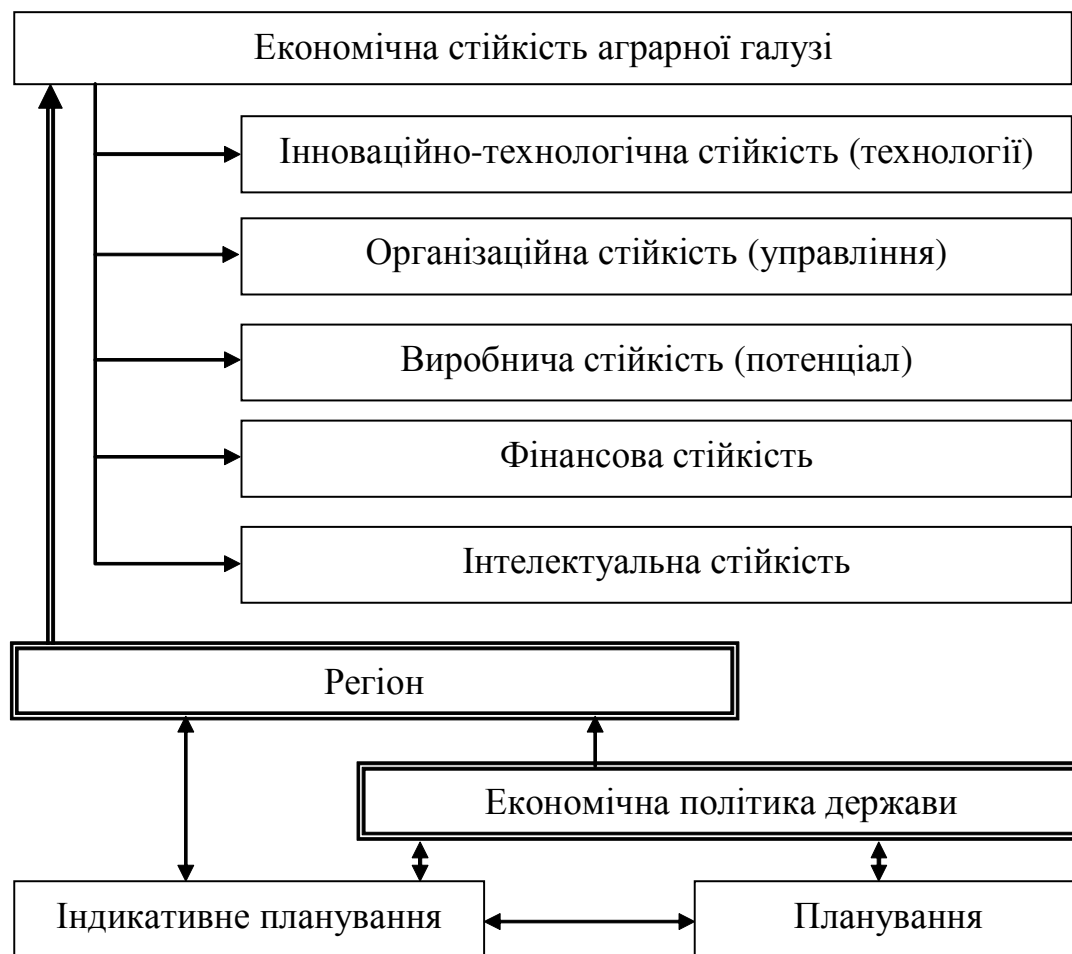

Рис. 1. Складові економічної стійкості аграрної галузі

вати в стійкому стані і підтримувати його під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів при переході від одного стану до іншого. Іншими словами, стійкість являє собою багатовимірне поняття, що характеризує якісний стан системи в динаміці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування наукових основ стійкого розвитку аграрної галузі знайшли також відображення в працях багатьох українських вчених-економістів: В.В. Вернадського, Б.М. Данилишина, М. І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Г.Б. Іваницької, О.А. Кашенко, М.Ф. Кропивка, Г.М. Калетніка, С.В. Козловського, Л.В. Мельника, Є.В. Мішеніна, М.М. Паламарчука, С.А. Подолинського, В.М. Трегобчука, Г.В. Черевка та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета даної роботи полягає в теоретичному дослідженні концептуальних підходів до визначення категорії "економічна стійкість регіону" та "економічна стійкість аграрної га-

лузі". Визначенні заходів забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону на основі методу індикативного планування.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стійкий розвиток являє собою динамічний розвиток всіх елементів економіки України, включаючи виробництво, сільське господарство, будівництво, транспорт, сферу послуг, поліпшення соціально-побутових умов життя людей. Слід зазначити, що, як правило, проблеми стійкості досліджуються стосовно до економічних суб'єктів, однак потреби практики, пошук нових ринкових технологій зумовили необхідність поширення цього поняття на таку складну систему України, як аграрна галузь. Основні складовим економічної стійкості аграрної галузі наведено на рис. 1.

Для розробки механізму управління стійким розвитком аграрної галузі регіону необхідно визначити тлумачення самого поняття "економічна стійкість регіону" та "економічна стійкість аграрної галузі". Враховуючи дослідження, які проведені в [2] визначемо, що:

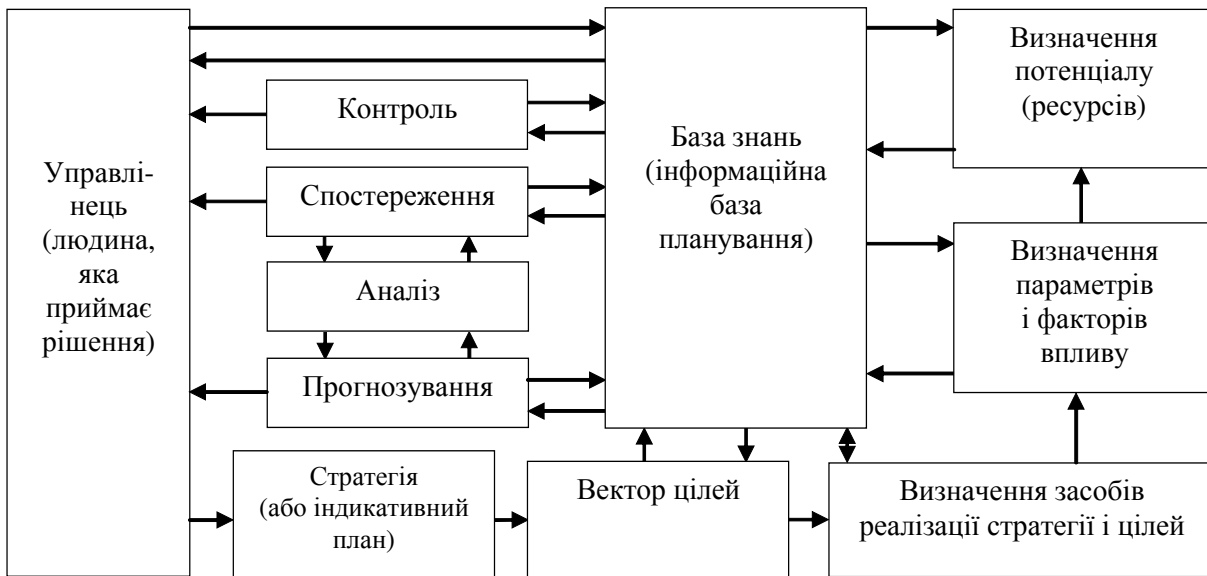

Рис. 2. Схема процесів планування в структурі системи підтримки прийняття рішень АЕС

— економічна стійкість регіону — це здатність економіки регіону після деякого збурення (зміни зовнішніх або внутрішніх чинників розвитку) швидко повертатися у стан не гірший попереднього, зберігати свій стан як завгодно довго, а також поліпшувати свій стан до величини збурення за умови позитивної зміни економічних процесів у регіоні;

— економічна стійкість аграрної галузі — це здатність аграрної галузі протидіяти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігати стабільну рівновагу протягом достатнього часу.

Перехід до стійкого розвитку аграрної галузі регіону — процес досить тривалий, тому що вимагає вирішення складних економічних завдань. У міру просування до стійкого розвитку саме уявлення про нього буде змінюватися і уточнюватися, потреби людей — раціоналізуватися у відповідності з наявними обмеженнями, а засоби задоволення цих потреб — удосконалюватися. Тому реалізація принципів стійкого розвитку повинна розглядатися поетапно. Причому тільки для відносно ранніх етапів можуть бути розроблені відповідні програмні та прогнозні документи.

Регіон, з одного боку, є складною соціально-економічною системою, внутрішнє середовище якої складають економічна, соціальна та екологічна підсистеми, а з іншого, — підсистемою більш високого ієрархічного рівня. Отже, стійкість регіональної соціально-економічної системи залежить як стійкості соціально-економічних систем більш високого рівня, зокрема, країни в цілому, так і від стійкості підсистем, що входять до її складу (галузей зокрема).

У наведеній на рисунку 1 структурі запропоновано формувати економічну політику держави щодо забезпечення стійкості розвитку аграрної галузі регіону на основі методів планування, а саме: індикативного планування.

Інструментарієм розробки економічної політики є методи індикативного планування [2]. Під індикативним плануванням розуміють спосіб регулювання економічних процесів з метою досягнення певної мети економічного розвитку шляхом створення державою фінансових та інших стимулів для тих суб'єктів економічної діяльності та регіонів, які погоджуються діяти відповідно до державних рекомендацій [3]. Виходячи з цього, індикативне планування слід характеризувати як механізм координації дій державних органів управління та економічних суб'єктів, який поєднує державне регулювання економіки і ринкове саморегулювання шляхом розробки комплексу показників-індикаторів соціально-економічного розвитку.

Індикативне планування є основним робочим інструментарієм для реалізації стратегічних планів розвитку регіону та галузей з врахуванням конкретної економічної ситуації. Основною функцією індикативного плану економічного розвитку є обґрунтування і розробка способів і методів регульованого впливу держави на майбутній розвиток регіонів та галузей. У технології розробки індикативного плану не повинна переважати екстраполяція минулих тенденцій. Першочергове завдання полягає у тому, щоб подолати негативні тенденції в економічному розвитку і стимулювати економічне зростання.

Рис. 3. Етапи розробки індикативного плану розвитку аграрної галузі регіону

Функція планування призначена для систематичного зниження і подолання невизначеностей щодо цілей, функцій, структури, властивостей і законів функціонування і розвитку АЕС. Як правило, реалізацію цієї функції поділяють на дві основні частини: постановка і обґрунтування цілей — перспективне, стратегічне планування; вироблення шляхів досягнення обраних цілей — тактичне (довгострокове, оперативне, поточне) планування.

В аграрному виробництві виділяють і індикативне планування, яке можна в певному сенсі віднести до перспективного планування [4, 5]. Особливо слід відзначити його прогностичний характер, а також те, що воно надає певну свободу дій економічним суб'єктам в силу рекомендаційного характеру відповідних показників. Слід визнати практичну значимість індикативного планування (і не тільки на макрорівні),

воно надає товаровиробникам орієнтири і напрями розвитку. Індикативне планування відповідає ієрархічній природі системи управління АЕС, визначаючи керованим підсистемам нижчих рівнів ієрархії — орієнтири і рамки їх діяльності, залишаючи при цьому певну свободу вибору методів та шляхів досягнення поставлених цілей і сприяючи тим самим децентралізацію управління. В умовах високого динамізму процесів ринкової економіки, невизначеностей і ризиків аграрного виробництва це сприяє підвищенню гнучкості управління.

Функція планування здійснюється також при значній зміні умов діяльності керованої системи: цілей, функцій, внутрішнього стану, істотних впливів зовнішнього середовища. Тому планування тісно пов'язане з функціями контролю, аналізу, прогнозування. Загальна схема процесів планування в структурі систе-

ми підтримки прийняття рішень АЕС представлена на рисунку 2.

Інформаційна база планування повинна включати всю необхідну інформацію про стан, зміни, тенденції зовнішнього і внутрішнього середовища керованої АЕС, перевагах людини, яка приймає рішення, а також результати відповідної розрахункової, аналітичної та прогностичної діяльності. Схема відображає вимоги безперервності процесів планування: при надходженні інформації про значні зміни умов або вказівок управлінцем знову ініціюється весь цикл планування або якась частина його. Особливо це відноситься до різкої зміни умов, що не є рідкістю для аграрного виробництва. У подібних випадках результати контролю, аналізу, прогнозування надаються безпосередньо управлінцю.

Досвід і світовий, і вітчизняний свідчить, що нехтування плануванням не тільки не сприяє діловому успіху, а рано чи пізно призводить до економічних втрат. Ринкова економіка зовсім не заперечує планування, а тільки переміщує його у виробничі системи. Це дозволяє уникнути недоліків двох крайнощів: повна відсутність планування — управління цілком будується на вмінні керівника "крутитися"; підхід до планування періоду централізованої економіки. Обидві ці полярні позиції згубні для сільськогосподарського виробництва, де його специфіка передбачає необхідність системного використання економічних законів. Реалізація такого підходу можлива лише на основі плано-мірної діяльності.

Досвід розвитку українських регіонів показує, що одним з ефективних інструментаріїв державного регулювання розвитку аграрної галузі регіону повинно стати індикативне планування, методику, технологію і організацію якого слід будувати відповідно до ринкових умов. Система індикативного планування повинна відповідати наступним вимогам:

— по-перше, індикативний план розвитку аграрної галузі регіону повинен формуватись на існуючих повноваженнях регіональних органів виконавчої влади;

— по-друге, індикативний план розвитку аграрної галузі регіону повинен містити інформацію, яка представляє інтерес для підприємців і потенційних інвесторів з позицій напряму соціально-економічного розвитку регіону, переваг економічної політики регіональних органів влади, факторів, які визначають інвестиційний клімат і т.п.;

— по-третє, в індикативному плані розвитку аграрної галузі регіону повинні знайти

віддзеркалення спадковості і зв'язок з довгостроковою стратегією соціально-економічного розвитку країни.

Індикативне планування є основним робочим інструментарієм для реалізації стратегічних планів розвитку аграрної галузі регіону з врахуванням конкретної економічної ситуації. Індикативний план включає концептуальну, прогностну, планово-регулюючу частини.

Розробка індикативного плану повинна починатися з формулювання цілей економічного розвитку аграрної галузі регіону на визначену перспективу і оцінки наявних ресурсів, які можуть бути задіяні для реалізації цих цілей.

Загальна схема організації поетапної розробки регіонального індикативного плану представлена на рисунку 3.

В індикативному плануванні розвитку аграрної галузі регіону суть координації інтересів суб'єктів економічної діяльності полягає у виборі такого варіанта основних напрямів розвитку, який був би взаємоприйнятним як для учасників економічної діяльності, так і для регіону в цілому. Процес узгодження інтересів учасників регіонального розвитку повинен враховувати зовнішні умови реалізації поставлених цілей, що формуються зовнішніми ринками, взаємодією регіону з центром і іншими регіонами, станом природного середовища та іншими факторами.

Розробка індикативного плану розвитку аграрної галузі регіону повинна бути пов'язана з ухваленою концепцією розвитку регіону, на основі якої і розробляється стратегічний план розвитку. Розробка індикативного регіонального плану повинна базуватись на прогнозуванні, котре правомірно розглядати як складову індикативного планування.

Індикативний план повинен бути збалансованим. Це є найважливішою умовою стійкого економічного розвитку аграрної галузі регіону і передбачає необхідність виявлення закономірностей, характерних як для економічної системи регіону в цілому, так і для окремих її складових. Для динамічного розвитку аграрної галузі регіону потрібно не лише підтримувати пропорційність між її окремими складовими, але і узгодити зміни самих пропорцій, що складаються в структурі економіки регіону. Лише така збалансованість забезпечить перехід аграрної економіки регіону на якісно вищий рівень.

Активне індикативне планування є управлінською функцією, яка на підставі наукового аналізу та прогнозування ходу розвитку подій забезпечує оптимальне або хоча б достатньо

ефективне використання наявних ресурсів для досягнення цілей, що стоять перед АЕС, а саме забезпечення стійкого рівня розвитку аграрної галузі регіону. Індикативне планування не може повністю зняти невизначеності та пов'язані з ними ризики, притаманні аграрному виробництву. Але знизити їх, в якійсь мірі керувати ними — одне з найважливіших завдань планування.

ВИСНОВКИ

Підвищення ролі індикативного планування діяльності АЕС (аграрної галузі регіону) в сучасних ринкових умовах обумовлено також наступними факторами:

- високим динамізмом зовнішнього середовища (насичення споживчого попиту, трансформація попиту, загострення конкуренції, соціально-політичні процеси, технологічні чинники і т.д.);

- наявності технологій і заходів, що дозволяють згладити негативні впливи природного середовища;

- можливості збільшення розмірів економічних систем і різноманіття напрямків (і функцій) їх діяльності;

- жорсткість ресурсних обмежень та інші.

Для того щоб планування було досить ефективним, необхідно дотримання таких вимог:

- системний підхід з метою створення взаємопов'язаної системи всіх планів керованої системи (аграрної галузі) та її підсистем і відповідним цим планам глобальним і локальним цілям, а також узгодженість з цілями і планами її суперсистеми (на рівні держави);

- системна узгодженість всіх планів з умовами існування керованої АЕС, в т. ч. з природними умовами, спрямованими на збереження і поліпшення земельного фонду;

- безперервність і гнучкість планування, тобто адаптація планів до мінливих умов, включаючи і прогнозовані зміни;

- участь у процесах планування більшого числа співробітників керованої АЕС;

- максимально можлива конкретизація і деталізація планів у поєднанні з наявністю певних меж варіювання параметрів;

- використання принципу адресності та конкретної відповідальності при створенні та реалізації планів.

Звичайно ж, планування не може усунути всі ринкові небезпеки. Особливо якщо воно проводиться без урахування його об'єктивних можливостей. А це пов'язано, насамперед, з людським фактором, тобто з відношенням і рівнем підготовленості кадрів до планування,

здатністю їх ефективно використовувати для досягнення НТП. Досить поширеним недоліком є недооцінка ролі довгострокового планування, зсув управлінських акцентів у бік вирішення короткострокових, які подаються як невідкладні завдання. Неправильним також є те, що з прийняттям деякого плану на певний строк завершуються процеси планування, включаючи і адаптацію прийнятих планів до умов, що змінюються, що є досить актуальним для аграрного виробництва.

Література:

1. Бурлака О.М. Медологічні підходи забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону / О. М. Бурлака // Агросвіт. — 2014. — №1. — С. 56—61.

2. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: [моногр.] / С.В. Козловський — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2010. — 432 с.

3. Козловський С.В. Методологічні основи розробки системи індикативного планування в регіоні / С. В. Козловський // Регіональна економіка. — 2010. — № 1 (55). — С. 32—38.

4. Серков А.Ф. Індикативное планирование в сельском хозяйстве / А.Ф. Серков. — М.: Информграбизнес, 1996. — 161 с.

5. Шогенов Б.А. Індикативное планирование в системе рыночного регулирования агроэкономики / Б.А. Шогенов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2002. — №8. — С. 16—18.

References:

1. Burlaka, O. M. (2014), "Methodological approaches to ensure sustainable development of the agricultural sector in the region", Agrosvit, vol. 1, pp. 56—61.

2. Kozlovskiy, S. V. (2010), Upravlinnia suchasnymy ekonomichnymy systemamy, ikh rozvytkom ta stijkistiu [Management of modern economic systems, their development and stability], Merk'iyuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.

3. Kozlovskiy, S. V. (2010), "Methodological foundations of development planning in the region", Regionalna ekonomika, vol. 1 (55), pp. 32—38.

4. Serkov, A. F. (1996), Indikativne planirovanie v sel'skom hoziaystve [Indicative planning in agriculture], Informagrobussnes, Moscow, Russia.

5. Shogenov, B. A. (2002), "Indicative planning in the system of market regulation agro-economy", Ekonomika selskohoziyaystvenih predpriyatij, vol. 8, pp. 16—18.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2014 р.